

СЕКЦІЯ 3. СОЦІАЛЬНІ ТА ПОЛІТИЧНІ ПРОЦЕСИ В ЦИФРОВОМУ СУСПІЛЬСТВІ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-389-0-5>

ВИНИКНЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДЕРЖАВИ

Балан Сергій Вікторович

кандидат політичних наук,

старший науковий співробітник,

Інститут держави і права імені В. М. Корецького

Національної академії наук України

м. Київ, Україна

Впродовж тривалого часу дослідження нового типу соціальних відносин, які виникли разом з поширенням технологій створення, передачі, обробки і зберігання інформації, велися економістами, соціологами, філософами, дослідниками технологій. Об'єктом досліджень усіх цих груп вчених було суспільство нового типу, в якому «інформаційність» (включно з «технологічністю») є об'єктивною й визначальною характеристикою всього суспільства, маркером рівня цивілізації.

Однією з перших виокремила феномен інформаційної держави американська дослідниця С. Браман, яка описувала спричинене розвитком технологій виникнення глобальної інформаційної політики [2, с. 12–13]. С.Браман одна з небагатьох, хто у своїх роботах використовує термін інформаційна (чи точніше – інформатизована) держава (з англ. «informational state»). На її думку, інформаційна держава характеризується множиною взаємозалежностей з іншими державними та недержавними суб'єктами у спосіб, який значною мірою вимагає використання глобальної інформаційної інфраструктури для створення, обробки, передачі та використання інформації. Інформаційні держави використовують контроль над інформацією, щоб виробляти та відтворювати локуси влади та обмежувати зони автономного впливу в мережевому середовищі. Інформаційна держава характеризується використанням інформаційної влади (іншими видами влади у С.Браман є інструментальна, структурна, символічна). Інформаційна влада контролює поведінку, маніпулюючи інформаційними базами даних, установами і символами. Хоча такі дії були завжди

доступними, одним із наслідків інформатизації суспільства стало те, що інформаційна влада останнім часом стала не лише помітною, але й домінуючою [3, с. 34].

Переважна більшість сучасних розвинених держав перебуває на етапі транзиту до формування нового типу держави – інформаційної держави. Це проявляється у впровадженні державних політик у сфері інформатизації суспільно-політичних відносин та формування правових і політичних інститутів. Дослідження і формування концепції «інформаційного суспільства» було відповіддю на появу сукупності економічних та науково-технічних чинників, які сприяли появі нових суспільних відносин і процесів. Самі ж суспільства у багатьох національних державах у відповідь на досягнення у царині інформаційно-комунікаційних відносин та з огляду на результати імплементації комплексних інформаційних політик формують значний попит на подальшу інформатизацію держав та чинять тиск на національні уряди з метою розробки і ухвалення відповідної нормативно-правової бази.

Первинним завданням будь-якого сучасного уряду є перетворення Інтернету на центр і середовище реалізації державних політик. В інформаційній державі Інтернет має бути доступним (фінансово і технологічно), безпечним, відкритим, універсальним суспільним благом. Інтернет повинен гарантувати рівний доступ для всіх, зокрема до публічної інформації, конкуренцію та ефективний режим правового регулювання. При цьому він повинен залишатися відкритим для розміщення в ньому нового контенту та програм. Враховуючи обсяг і масштаб завдань, які мають вирішуватися за допомогою Інтернету, особне місце в забезпеченні його безперерйного функціонування мають посідати державні політики кібербезпеки та конфіденційності даних. Деструктивна діяльність в мережі має бути криміналізована, оскільки вона несе ризики масового порушення прав і свобод громадян.

Формування інформаційної держави вимагає наявності активної державної політики у сфері підтримки прикладних наукових досліджень і розробок на рівні, який дозволяє розробляти цифрове обладнання, технології передачі даних і програмне забезпечення. Залежність від закордонних розробок і дотримання стратегії т.зв. «наздоганяльного» розвитку є не лише вразливою через загрозу постійного поглиблення технологічного розриву між тим «кого доганяють» і тим «хто доганяє» через різницю стартових позицій, але й небезпечною через критичну зовнішню залежність від технологій, яка може обернутися відмовою донора технологій продовжувати їх постачання. Крім того, за відсутності власних наукових і дослідницьких потужностей у державі відсутня можливість вбудовувати технології у власний національний контекст, здійснювати локалізацію програмного

забезпечення, самостійно підтримувати життєдіяльність складних інформаційних систем.

Дослідники радять урядам, які прагнуть забезпечити формування інформаційної держави, ухвалити комплексну програму змін, в якій власне національна інформаційна трансформація виступатиме певною динамічною системою, що потребує спільного бачення зацікавлених сторін, гнучких стратегій, стійкої відданості та інституційної співпраці. Не можна забувати, що інформаційні технології, інфраструктура, платформи, програми та великі дані є вкрай взаємозалежними елементами, які динамічно взаємодіють і потребують постійної уваги з боку зацікавлених сторін – від держави, бізнесу та громадянського суспільства [5]. Відповідно уряд повинен бути готовим оперативно розробляти і вносити на розгляд парламенту проекти нормативно-правових актів для усунення розбіжностей між стратегічними цілями і непередбаченими наслідками взаємодії факторів формування інформаційної держави.

Ключовим завданням інформаційної держави та її інститутів є забезпечення суспільної легітимності, зниження опору інноваціям та підвищення довіри до цифрових інструментів взаємодії держави і суспільства. У дуже загальних рисах можна сказати, що легітимність представляє загальну оцінку, яка певною мірою виходить за межі окремих несприятливих дій або подій; таким чином легітимність є стійкою до конкретних подій, але вона залежить від історії подій [6, с. 574]. Інші критичні зауваження стосуються негативного впливу прозорості на результати розробки політики [2].

Прозорість [4, с. 111] є важливим критерієм функціонування інформаційної держави. При цьому вона має стосуватися походження інформації, а також дій з отримання, зберігання і використання інформації. Як показала історія з компанією Cambridge Analytica [1], принципово важливо, щоб прозорою була і методологія обробки даних, і застосування зібраної інформації, а також досвід і походження людей і компаній, які здійснюють обробку інформації.

Прикметно, що серед лідерів глобальних рейтингів цифровізації та конкурентоспроможності незмінно перебувають демократичні держави (див. наприклад, World Digital Competitiveness Ranking [7]). Це пов'язано з тим, що центральними характеристиками інформаційної держави нарівні зі рівнем і масштабом впровадження інформаційних технологій, їх зворотною стороною, є прозорість, права людини, дотримання свободи слова та інформації, гарантії інформаційної безпеки тощо. Відтак інформаційна держава може існувати винятково у формі демократичного політичного режиму. Авторитарні держави характеризуються обмеженням зазначених свобод, тому не можуть

відповідати всім критеріям інформаційної держави. Такі держави часто блокують вільний доступ до мережі Інтернет або окремих доменних зон чи сайтів, у них відсутній або частковий доступ до державних онлайн послуг та реєстрів, присутня цензура тощо.

На основі вищезазначеного можемо дати визначення інформаційної держави. Інформаційна держава – це держава, яка у процесі управління суспільними відносинами спирається на розгалужену систему інформаційної інфраструктури для створення, обробки, передачі, зберігання та використання інформації, в якій забезпечено вільний і загальний доступ до інформаційних мереж, а також гарантовано базові свободи інформації, слова та медіа.

Література:

1. Baker S., Kocieniewski D., Smith M. Cambridge Analytica's History of Dubious Election Tricks. Bloomberg. March 20, 2018 URL: <https://www.bloomberg.com/politics/articles/2018-03-20/cambridge-analytica-has-long-history-of-dubious-election-tricks>
2. Bovens M. Public Accountability, in: Ferlie E., Lynne L., Pollitt C. (eds.) *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford : Oxford University Press, 2004. Pp. 182–208.
3. Braman S. The Emergent Global Information Policy Regime. In Sandra Braman (Ed.), *The emergent global information policy regime*. Houndsmills, UK : Palgrave Macmillan, 2004. Pp. 12–37.
4. Curtin D., Meijer A. Does Transparency Strengthen Legitimacy? *A Critical Analysis of European Union Policy Documents. Information Polity*. 2006. 11. Pp. 109–122.
5. Hanna N. A Role for the State in the Digital Age. *Journal of Innovation and Entrepreneurship* 7, 5 (2018). <https://doi.org/10.1186/s13731-018-0086-3>
6. Suchman M. Managing Legitimacy: Strategic and Institutional Approaches. *Academy of Management Review*. 1995. 20. Pp. 57–610.
7. World Digital Competitiveness Ranking URL: <https://www.imd.org/centers/wcc/world-competitiveness-center/rankings/world-digital-competitiveness-ranking/>